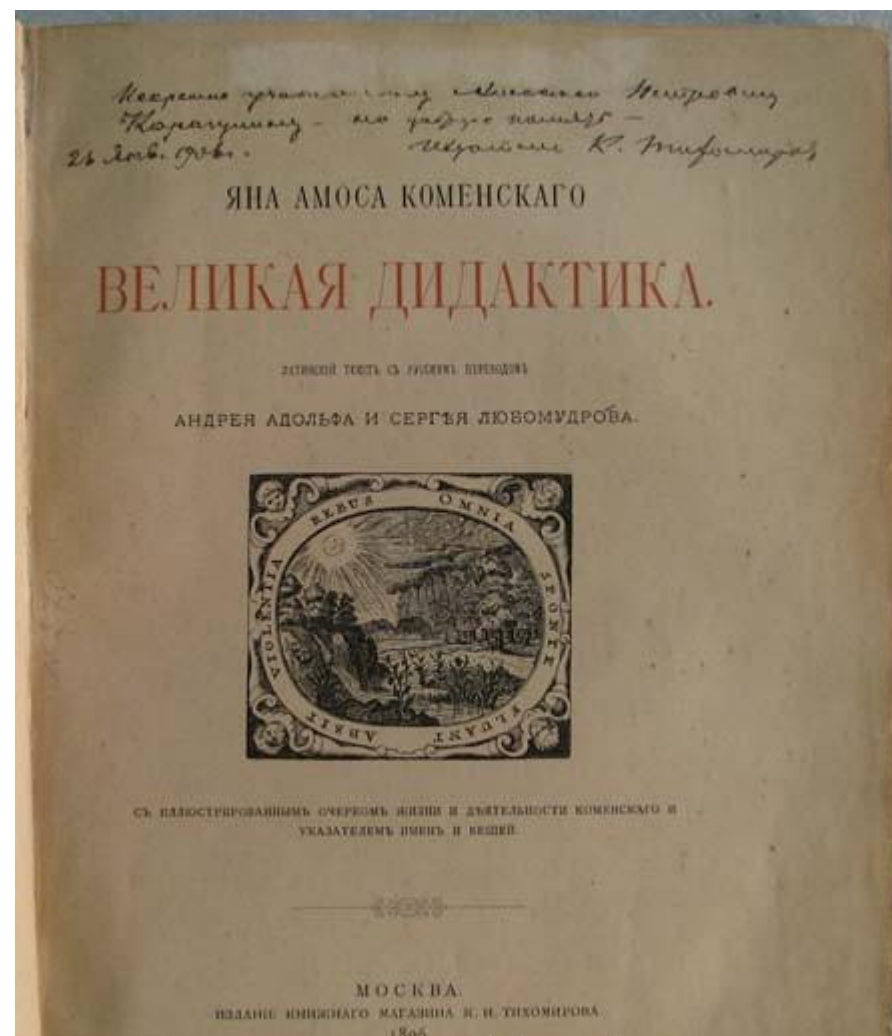
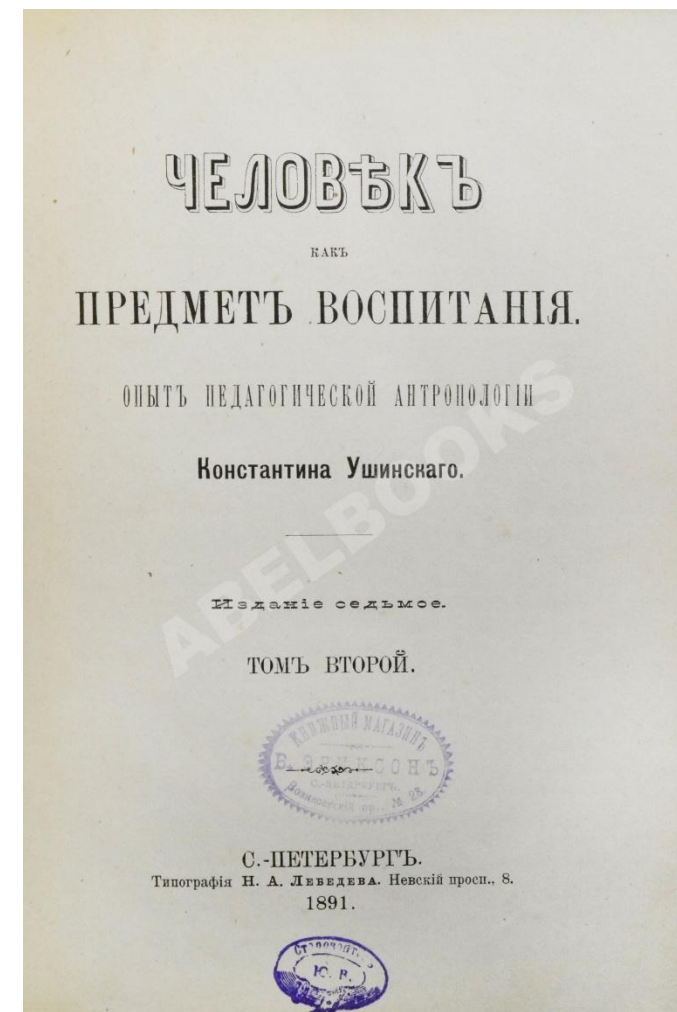
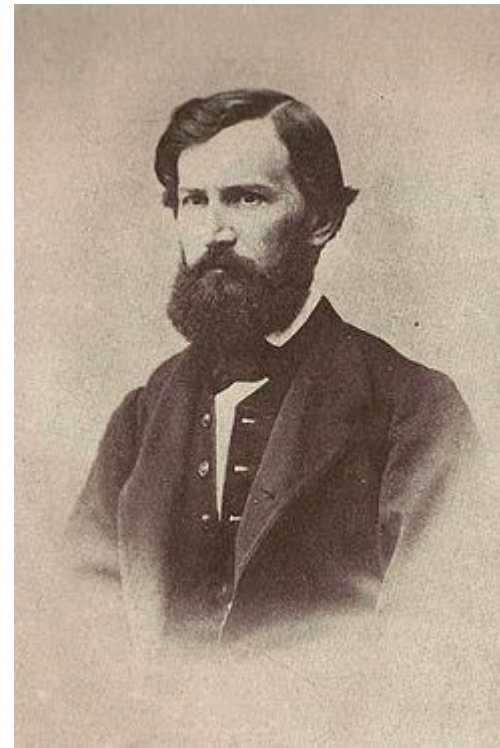

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫ

XVIII ғасырда өмір сүрген әйгілі чех педагогі **Ян Амос Коменский** дидактика саласында еңбек етіп, кейінгі ұрпаққа өшпес із қалдырды. Педагогтің **«Ұлы дидактика» (1632 ж.)** еңбегінен кейінгі ұрпаққа өнеге болатындай сөздер орын алды

Я.А.Коменскийдің идеясын одан әрі жалғастырған орыс педагогі **К.Д. Ушинский** ана тілін мектепте оқылатын пәндердің негізгісіне теңеп: *«Ана тілін толық меңгермеген бала тарихты, географияны, жаратылыстану ғылымдарын және математиканы үйренген кезде теореманы немесе математикалық есепті өз сөзімен айтып бере алмайтын күйге ұшырайды. Ана тілі басқа пәндердің бәріне қатысы бар және олардың нәтижелерін өзіне жинастыратын басты, өзекті пән екені енді түсінікті емес пе?»* деген болатын.

Қазақ тілін оқыту жөніндегі әдіскер-ғалымдардың еңбектерінде дидактикалық ұстанымдардың бірнеше түрлері қамтылған. **Б. Құлмағанбетова дидактикалық ұстанымдардың сегіз түрін** атап көрсетеді

- ☐ оқытудың ғылыми ұстанымы
- ☐ жүйелілік ұстанымы
- ☐ материалды дұрыс орналастыру ұстанымы
- ☐ алдын-ала болжау ұстанымы
- ☐ саналылық ұстанымы
- ☐ оқытудың берік, тиянақты болу ұстанымы
- ☐ теория мен практиканы өмірмен байланыстыру ұстанымы
- ☐ оқытудың көрнекілік ұстанымы

С. Қазыбаев барлығы тоғыз ұстанымның қажеттігін алға тартады:

- ☐ тәрбиелеу әрі дамыту
- ☐ оқу материалын саналы меңгерту
- ☐ ғылыми дұрыс білім беру
- ☐ білім, білік, дағды беріктігі
- ☐ түсініктілік
- ☐ көрнекілік
- ☐ оқушылардың оқу еңбегінде көрсеткен белсенділігі мен өздік жұмысы
- ☐ білімнің жүйелілік және бірізділігі
- ☐ оқытудың сабақтастығы ұстанымдары

Ә.Исабаев ұстанымдарды келесідей топтастырып қарастырады

- ☐ ғылыми
- ☐ жүйелі
- ☐ көрнекілік
- ☐ саналылық пен белсенділік
- ☐ теорияны практикамен байланыстыру
- ☐ түсінуге жеңіл қолайлылық
- ☐ оқушылардың психикалық ерекшелігін ескеру ұстанымдары

А.Әбілқаев оқытудың тоғыз ұстанымын ұсынады. Әдіскер ұсынған жаңа ұстаным – **перспективті ұстанымы**. Перспективті ұстанымы оқыту тек әрбір сабақтың ғана мақсатын көздемей, сол сабақта не оқытылады, қазіргі оқытылып жатқан материалды оқушылар ұққанда, оның келешекте өтілетін материалды меңгеруге қандай көмегі бар дегенді негізге алады

1. Оқытудың ғылымилық ұстанымы бойынша оқулықтардағы тілдік материалдардың мазмұны тіл білімі саласындағы ұғымдар мен олардың құрылымына сәйкес келуі тиіс. Қазақ тілі пәнінің бағдарламалары мен оқулықтары осы ұстанымға сүйеніп жасалады. Оқушыларға қазақ тілінен берілетін білім лингвистикаға бағланысты қаралады. Тілдің ең негізгі белгілерін ұстаз ой елегінен өткізіп, оқушыларға жеткізеді. Тек ғылымға сүйенген пән ғана жас ұрпақты жан-жақты тәрбиелеуге көмектеседі.

Педагог-әдіскер **Ә.Исабаев** ғылыми ұстаным төмендегі өлшемдерге сай болуы қажет деп есептейді:

1. Меңгерілетін объектінің термині анық болуы қажет.
2. Қазақ тілінен берілетін тақырыптардың дәлділігі талап етіледі.
3. Тілдік тақырыптардың өзіндік белгілері сараланып алынғаны абзал. Қазақ тілінен берілетін материалдардың анықтамалары мен ережелері дәл болғаны абзал. Тілдік тақырыптарға байланысты берілетін практикалық дағдылардың да көлемі дәл болғаны жөн.

2. Оқытудың жүйелілік ұстанымы дегеніміз оқу материалдарының логикалық жағынан бір ізбен сатылай құрылу, берілу тәртібі. Білімнің жүйелілік және бірізділігі ұстанымы жаңа материалды түсіндіруде, білім мен дағдыларды бекітуде, тексеруде, үй тапсырмасын беруді және оны тексеріп, еске түсіруде іске асырылады. Бұл ұстаным оқушы меңгеретін білім мен біліктердің жеңілден ауырға, қарапайымнан күрделіге қарай дамытылып отыруын қажет етеді.

3. Оқытудың көрнекілік ұстанымы. Оқушыларға тілдік материалды дәл, анық түсіндіруде іске асырылады. Әрбір сабақта көрнекі құралды ұтымды пайдалана білу – сабақтың сапасын жақсартады. Оқушыны байқағыштыққа, оймен топшылауға жаттықтырады. Көрнекілік оқушының зат, құбылыс, туралы түсінігін нақтылай түседі, бақылау қабілетін жетілдіріп, ақыл-ойын дамытады. Сондықтан мұғалім өзі жасаған үлестірме қағаз, схема, таблица сияқты көрнекі құралдардың сапасына, тазалығына басты назар аударуы қажет.

4. Саналылық пен белсенділік ұстанымы оқушыларға грамматикадан білім беру барысында олардың саналы түсіну қабілетін дамытып отырады. Тілдің заңдылықтары мен ережелерін оқушылар жаттанды түрде емес, саналы түрде меңгеруі қажет. Демек, мұғалім материалды дәл, айқын түсіндіріп, оқушыларға материалды өз түсінігі бойынша айтқызып отырғаны орынды.

5. Теорияны практикамен байланыстыру ұстанымы

оқушылардың теория жүзінде алған білімдерін өмір қажетіне пайдаланулары арқылы іске асады. Оқулықтағы теориялық материалды игеру онда берілген практикалық жаттығулардың берілуіне байланысты. Оқулықтағы жаттығулар оқушыларға өтілген тақырыптан алған білімдерін жан-жақты танытуға мүмкіндік береді.

6. Түсініктілік ұстанымы оқу материалына дәл анықталған материалды ендіруді, оқушылар меңгере алатындай ғылыми терминдер мен ұғымдарды пайдалануды көздейді. Жалпы бұл ұстаным, негізінен, оқулықтағы тілдік, практикалық материалдардың тілінің түсініктілігімен тікелей байланысты.

Сондай-ақ, оқу материалын меңгертуде мұғалімнің жаңа білімді баяндап, түсіндіруіне да байланысты. Мұғалім тақырыптарды түсіндіргенде, бұл тақырыптың тілдің басқа салаларымен тығыз байланысты екенін естен шығармай, оқушылардың естеріне өткен сабақтардан алған білімдерін түсіреді.

7. Жеңілден ауырға қарай ұстанымы арқылы материалды түсіндіреді. Бірақ бағдарламалық материалды жеңілдетемін деп, оны не ықшамдауға, не үстіртін өтуге болмайды. Бұл ұстанымның нәтижелі болуы мұғалімнің сабақты тартымды, қызықты жеткізуіне байланысты. Оқулықтағы материалдың біртіндеп, сатылы түрде, жүйелі, түсінікті, сапалы болуы мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді.

8. Оқушылардың психикалық дара ерекшеліктерін ескеру ұстанымы

Оқушыларға теориялық білім мен практикалық дағды беруде олардың психикалық қасиеттері, оқуға бейімділігі мен икемділігі ескеріледі. Мұғалім әрбір сабақтың үстінде оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жұмыс жүргізеді. Сабақты нашар және орта меңгерген оқушыларға жеке тапсырмалар береді. Әрбір баланың темпераментін назарға ала отырып жұмыстар орындатады. Осымен байланысты саралап оқыту жүйесін қолдануға болады. Деңгейлік тапсырмалар арқылы оқыту да оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ашуға көмектеседі.

Қазақ тілін оқытуда көп мән берілмей келген негізгі ұстанымның бірі **коммуникативтік (қатысымдық) ұстаным** болып табылады. Осы принциптің ескерілмеуінен де оқушылар үшін тіл пәні жалпы ережелер мен қағидаларды меңгертуден аса алмай қалды. Білім берілді де, оны қолдану мәселесі шешімін таппады. Сондықтан да балалардың сөйлеу тілі тежеліп келді. Ерекше табиғи дарыны барларды айтпағанда, оқушылар шешен сөйлеу мен сөйлесуге баулынбағандықтан және шешендік білім мазмұнын анықтаудың басты талабы ретінде көрсетілмегендіктен, олардың байланыстырып сөйлеу, өз ойын жүйелеп айта білу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік аз болды.

Миға шабуыл

